

Soňa Nezhodová

Hustopeče – národopisná charakteristika

Spisovatel Jan Herben označoval Hustopeče za „město německé a všední“. Původní slovanská osada Česká Ves (Böhmen-Dorf – „Pendrov“) byla ve 13. století vytěsněna německou kolonizací – po založení města na právu německém zůstala totiž vně hradeb. Město tak až do první poloviny 20. století nabývá ryze německého charakteru.

V době feudální nelze hovořit o konfliktním společenství. Dvě národnosti zde žily po staletí v sousedství. Od 19. století však dochází ke střetávání českého a německého živlu, které až do první poloviny 20. století určovalo veškeré dění ve městě a stálo dokonce v pozadí hospodářského vývoje, rozhodovalo o politickém dění a zasahovalo výrazně i do kulturního života města. Mezníky tohoto sítetávání znamenal rok 1909, kdy v Hustopečích vzniká i za cenu fyzických konfrontací první česká škola; rok 1918, kdy se hustopečští Němci urputně brání připojení města ke vznikajícímu Československu a kdy jsou k nechtěné opci přinuceni až tzv. Slováckou brigádou; a rok 1938, kdy byly Hustopeče z vůle zdejší drtivé henleinovské většiny připojeny k třetí říši.

Vývoj počtu obyvatel

rok	počet obyvatel celkem	Němci	Češi
1880	3 106	2 762	521
1890	3 654	2 257	380
1900	3 603	3 223	354
1910	3 473	3 039	420
1921	3 494	1 951	1 225
1930	3 719	1 862	1 715

Hustopečští Němci sami sebe označovali (a označují) jako „Südmährer“ (Jihomoravané). Akceptují samozřejmě i termín „sudetští Němci“, který vznikl až ve 20. století (poprvé jej použil spisovatel Franz Jesser) jako redukce zdlouhavého opisu „die Deutschen aus Böhmen, Mähren und Schlesien“ a který se ujal teprve roku 1933 vystoupením Henleinovy „Sudetendeutsche Heimatfront“ (později Sudetendeutsche Partei). Etnografická literatura používá označení Thayaner (Dyjáci, Podyjáci).

Hovořili středobavorským dialektem, jehož odchylky od spisovného jazyka vypadaly např takto:

česky	německy	„hustopečsky“
jablko	der Apfel	der Opfel
práce	die Arbeit	die Orbeit
kočka	die Katze	die Kotze
přátelé	die Kamaraden	die Komorodn
všichni	alle	olle
ale	aber	ober
co jsi řekl?	was hast du gesagt?	wos host gsogt?
dřevo	das Holz	das Hulz
slunečnice	die Sonnenblume	die Sunnerose
slunce	die Sonne	die Sunne
dnes	heute	heit
německý	deutsch	deitsch
vlast	die Heimat	die Hamat
já	ich	i
matka	die Mutter	die Mutta
otec	der Vater	der Vata
děti	die Kinder	die Kinda
pojďme domů	gehen wir nach Hause	gema Ham

Vzájemné ovlivňování češtiny a němčiny bylo patrné především ve slovní zásobě, o čemž vypovídá i místní dětská říkanka:

Bisl böhmisch, bisl deutsch
 kommt der Vata mit der Peitsch.
 Kommt die Mutta mit der Knedl
 hauts an Vata übern Schedl.

Ke společně užívaným patřily např. tyto výrazy: Tschogl (pes), Beranizo (beranice), Schischke (kukuřičný klas), Dragatsch (trakař), Tschibuk (fajfka), Gudlag (tupý nůž), Peterschel (petržel).

Neblaze proslulý hustopečský kronikář baron Karl Michael von Levetzow usiloval v tomto směru o radikální reformu; v roce 1941 poznamenal: „*Úroveň kultury a vzdělání je u většiny Hustopečanů ve srovnání se staroříšskými maloměsty žalostně nízká... Nemá smysl – sem, kde se mluví odpudivou, čechismy zamořenou němčinou, importovat další a další dialekty. I dobré německé dialekty rozdělují a my nyní potřebujeme sjednocení německých kmenů, a to umožní jen dobrá spisovná němčina (hochdeutsch) bez dialektů.*“

Dialektologická pestrost zdejších, resp. hustopečských, kurdějovských (švábský dialekt) a starovičských (slezský dialekt) Němců byla obdobná jako u sousedních hanáckých Slováků. Pamětníci tvrdí, že „*Starvičtí měli svoje nářečí, Kurdějovčáci měli svoje nářečí, Hustopečtí taky. Když se sešli, tak jim Hustopečák dělal tlumočnicka, aby si rozuměli...*“

Němci samotní vysvětlují tyto markantní rozdíly migrací z různých německých oblastí: „*Přiliv ze všech částí Rakouska, Bavorska a severní Moravy byl odjakživa důvodem zvyšování kdysi malého počtu obyvatelstva. Stále docházelo k velké výměně. V každém století se objevují noví obyvatelé. Žádná hustopečská rodina zde nežila více než 200 let, žádná zde nežila před třicetiletou válkou...*“

Po straně náboženské byli katolíky, jejich zvyky byly tedy stejné jako u Čechů ovlivněny katolickým kalendářem a měly obdobný průběh. Zvláštností bylo, že hody (Kiritog), jejichž termín se v moravském prostředí řídí svátkem patrona, jemuž je zasvěcen farní kostel, byly „díky“ nacionálnímu uvědomování Němců „posunuty“. Hustopečský kostel byl zasvěcen sv. Václavu, který byl jako patron zřejmě už koncem 19. století pro hustopečské Němce neakceptovatelný. Svatováclavské hody tedy slavila jen česká menšina. Němci si za patrona svých hodů zvolili sv. Rocha podle zdejší kaple na Křížovém kopci.

Ze starogermánských zvyků byla nejvýznamnějším udržovaným obyčejem slavnost letního slunovratu (Sonnenwendfeier – 21. června), která od poloviny třicátých let nabývala demonstrativního charakteru. Dřevěná hranice se stavěla na Horním svahu (Qualberg), po jejím zapálení odpovídaly ze vzdálených kopců stejným počinem ostatní sudetoněmecké obce. Chabým ekvivalentem měly být ohně zapalované hustopečskými Čechy v pamětní den upálení Mistra Jana Husa – 6. července.

Obr. 1 – W. Horn, německá dvojice z okolí Velkých Pavlovic

Etnografické literatury, která by se zaměřovala na zdejší Němce, je poskrovnu. Augusta Šebestová v Lidských dokumentech ve stati Sousedě tvrdí: „*Rakvičáci susedijú s Příkluckýma, Starvičáci a Pavlovčáci se Zaječákama (pozn.: obce Příluky a Zaječí byly před rokem 1945 osídleny německým obyvatelstvem). Sendem se se vseckýma na jarmarku, sme s něma zadobře, ale žádný spojení – ani manželstvo, ani kmotrovstvo, ani přátelstvo. U nás jim taky žádná neublíží, ale držíjú jich za blůpých. Ani si tamociúď ženy neberú a naše děvčata taky by si tamocád' muža nevzaly. Chasa jedna drubú na body nezve; dávno kdysi sem tři Němkyně zablúdíly na body... Kamaráčofť žádněj s něma nedržíme a Kurdijovjákom se aji posmíváme: Kurdijovský zvonky mají pěkněj blas zejtra sem byl u panenky včera půjdu zas. Ale posmíváme se aji vseckým ostatním dědinám...*“

Nejcennějším ikonografickým dokladem oděvu zdejších Němců je Hornovo vyobrazení německé dvojice z okolí Velkých Pavlovic (obráz. 1), a to nejen proto, že

pochází už z roku 1837, ale také tím, že jeho autor byl technický kreslíř a dával přednost věrnému a přesnému zachycení kroje před uměleckým ztvárněním. Podle Josefa Klvani: „*Němci mívali ovšem i na Moravě svůj kroj, většinou jako všude jinde vážný a smutný.*“ Zajímavý – protože německý – pohled na místní obyvatelstvo nabízí Rudolf Kindl ve své Topografické skice Hustopečska z roku 1874. O zde žijících Slovanech tvrdí: „*Muži se oblékají malebně a dosti vkusně. Nejlepšího ráce označuje smělé péro za kloboukem. Ženy se oblékají nevkusně.*“ Němce popisuje takto: „*Němci bydlí obzvláště v okolí Dyje (Thayaner). Velmi se podobají Rakušanům – zvyky a mlouvou. Žijí v úrodné zemi – blahobyt a hrdost se odráží v oděvu, bydlení a tanci. Jako vůbec všichni obyvatelé vinařských krajů mají stále dobrou náladu a jsou družní. Zvyky jsou jednoduché, jejich povahy přímé a bez zdvořilostních projevů.*“

Odbornější výklad podává rakouský etnograf Paul Stremcha v roce 1897: „*Na jižní Moravě se dnes nosí poloměstský kroj. Muži původně nosili dlouhý kabát, krátké a úzké kalhoty po kolena, modré punčochy, střevíce se sponou, černý bránatý filcový klobouk, z něhož visely střapce. Klobouk je teď mnohem menší a kulatější a je často nabrazován lehčí čepicí. Kabát je kratší a kalhoty delší... Ženy téměř zcela odložily dřívější šátky a objevují se s prostou nepokrytou hlavou nebo módními klobouky s květinami a stuhami. Při špatném počasí se nosí přes hlavu velký šátek, který chrání zároveň krk, brud, záda a ruce. Horní polovinu těla odívá přiléhavá jupka s krátkými šosy, sukně sahá až ke kotníkům. Křiklavé barvy nejsou oblíbeny a platí za neelegantní.*“

Obr. 2 – Německé hody z počátku dvacátých let 20. století

Jak dokládají fotografie „německých hodů“ (Kirchweihfest – „hustopečsky“ Kiritog) v Hustopečích z počátku dvacátých let 20. století, byl kroj mezi místními Němci v této době zcela vytěsněn (obr. 2). Pozdější nošení německého svérázu nesouvisí s původní lidovou kulturou, ale s henleinovským hnutím a nástupem nacismu. V této tradici stylizovaných (tedy neautentických) lidových krojů pokračují ostatně hustopečští Němci doposud a na svých krajských setkáních nosí tzv. Südmährer-Tracht, který je údajně stejný pro všechny jihomoravské Němce.

Národní uvědomování českého elementu zahajuje Filip Kuber, který přišel do Hustopečí v roce 1889 ze svých rodných Ivančic, aby zde působil jako soudní úředník. Záhy pak realizoval významné počiny pro českou menšinu, jejíž počet byl podle tehdejších – nepřilíhů objektivních – sčítacích metod odhadován na 380 obyvatel. Ve městě založil Čtenářský spolek, pořádal plesy, divadelní představení, psal hry, vydával časopisy, pořádal výstavy. I když se těchto počínů účastnili i Češi z okolí, neměla jejich kultura – v národopisném ohledu – vliv na hustopečskou menšinu. Fotografie z pořádání prvních českých hodů v roce 1919 dokládají, že hustopečští Češi si ke své prezentaci zvolili jihohyavský a vlčnovský kroj,

kteřý byl tehdy zřejmě snadno dostupný, neměl ovšem jakoukoliv analogii s českou lidovou kulturou v okolí Hustopečí.

Hustopečsko bylo na východě a na severu tvořeno českými obcemi, které jsou z etnografického hlediska označovány jako hanácké Slovácko nebo přechodná oblast hanácko-slovácká. Vžilo se i poetické označení „Kraj beze stínu“, jehož autorem je Jan Herben. Hanácké Slovácko tvoří jednu z pěti významných podoblastí moravského Slovácka. Na severu sousedí s Brněnskem a Slavkovskem, na jihu s Podlužím a Hodonínkem, na severovýchodě s Kyjovskem. Český kroj v okolí Hustopečí byl Josefem Klvaňou v jeho díle Moravské Slovensko zařazen jako jižní okrsek (resp. varianta) hanácko-slováckého kroje, jehož centrum představují zhruba Velké Pavlovice, a který sahá hluboko na jih k hranicím Podluží – do Bílovic a Žižkova. Od severní varianty (Kloboucko) se liší především kratší délkou sukní a okružím splývajícím na ramena.

Ačkoliv byly Hustopeče po odsunu Němců osídleny především obyvatelstvem sousedních obcí (po roce 1945 se do Hustopečí přistěhovalo 1395 osob, z toho 761 osob – tedy 58,1 % – pocházelo z obcí bývalého politického okresu Hustopeče), trvá nesoulad s okolní lidovou kulturou doposud. Hustopeče tak v tomto ohledu zcela sdílí problém ostatních novoosídlenecckých obcí. Zatímco u mužského oděvu se postupně přešlo k místnímu – tedy hanácko-slováckému kroji, má „jihokyjovská“ varianta ženského kroje dodnes pozici zcela neotřesitelnou (obr. 3).

Obr. 3 – Burčákové slavnosti, Hustopeče 1998

Prameny:

- Dostoupilová, A. a kol. 1969: Jubileum hustopečských škol. Břeclav, s. 5–13.
- Herben, J. 1946: Brumovice. Praha.
- Horn, W. 1837: Mährische Volkstrachten.
- Jeřábek, R. 1987: Etnische und ethnographische Gruppen und Regionen in der böhmischen Ländern (17.–20. Jahrhundert). In: Ethnologia Slavica XIX., s. 122–159.
- Kindl, R. 1874: Topographische Skizze der Umgebung von Auspitz. Brno.
- Klvaňa, J.: Kroje lidu moravského. Telč na Moravě (bez vrocení), s. 4–5.
- Klvaňa, J., Niederle, L. 1922: Moravské Slovensko. Díl I. sv. 1, Praha, s. 549–594.
- Láznička, Z. a kol. 1972: Hustopeče – dějiny města. Brno, s. 105–149.
- Levetzow, K. M. 1941: Chronik der Stadt Auspitz – Jahr 1941, s. 15–16 (MM Hustopeče).
- Navrátilová, A. a kol. 1986: Etnické procesy v nově osídlených oblastech na Moravě. Brno, s. 88–94.
- Stremcha, P. 1897: Volksleben der Deutschen, In: Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild (Mähren und Schlesien). Vídeň, s. 130–164.
- Šebestová, A. 1947: Lidské dokumenty. Praha.
- Školl, J. 1983: Nové osídlení okresu Břeclav po roce 1945. Břeclav, s. 21–22.

Informátoři:

- Robert Helma (narozen 1929 v Hustopečích)
 JUDr. Erwin Henrich (narozen 1916 v Hustopečích)
 Roman Kratschmar (narozen 1936 v Hustopečích)
 Josef Krejčířik (narozen 1920 v Horních Bojanovicích)